Ştefan Munteanu

PRAGMATICA ŞI UN REPREZENTANT IGNORAT AL EI

În cele ce urmează, voi adăuga câteva detalii privitoare la afirmațiile pe care le-am făcut în *Introducere în stilistica operei literare*, Timişoara, Editura de Vest, 1995, în special p. 151, 152. Ele aveau ca obiect pragmatica, de la care stilistica, spuneam, ar avea de câştigat dacă ar lua-o în seamă. Îmi exprim şi acum aceeaşi convingere, deşi bine ştiu că teritoriile celor două domenii sunt distincte, iar scopurile urmărite, de fiecare dintre ele, diferite.

Aminteam în lucrarea pomenită că intenționalitatea este implicată în spiritul limbii ca *acțiune, prin actele de vorbire*. Acestea reflectă atitudinea vorbitorului, lucru remarcat de Charles Bally atât în *Traité de stylistique française*, cât şi în *Le langage et la vie*. Lingvistul genevez a făcut, cum se ştie, din intenționalitate, ca atitudine, un principiu definitoriu al separării şi deosebirii dintre valorile stilistice şi valorile gramaticale. De altfel, E. Benvenise atrăsese atenția, cu mult înaintea studiilor recente, că intenționalitatea trebuie considerată „comme activité manifeste dans des instances de discours qui sont caractérisées comme telles par des indices propres" (*Problèmes de linguistique générale*, I, Paris, Gallimard, 1966, p. 127).

Din punct de vedere pragmatic, actele de vorbire sunt privite sub aspectul funcției esențiale a cuvântului – aceasta când nu intervine o modificare a situației interlocutorilor, la un moment dat; în acest ultim caz avem a face cu un act special, determinat de o circumstanță nouă. Intră în această grupare verbele cu sens activ, altfel spus, cele încărcate cu „forță ilocuționară – putem s-o numim şi *dimensiune* sau *funcție* – cum sunt: *a afirma, a promite, a dori, a întreba* ş.a. Afirmând sau promițând ceva, eu nu comunic pur şi simplu, ci îmi asum în plus şi implicit obligația (morală) de interlocutor, aceea de a realiza intenția, îndeplinind în fapt, deci „pragmatic", promisiunea făcută; întrebând, eu îmi exprim o atitudine, o poziție, dar îi creez în acelaşi timp partenerului o situație nouă, în virtutea căreia el se simte dator să răspundă ori să refuze, să aprobe sau să dezaprobe forma de exprimare a unei poziții din partea mea (Oswald Ducrot, Tzvetan Todorov, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Ed. Seuil, 1972, p. 430).

Mai mult decât atât, precizează un cercetător contemporan: „Affirmer quelque chose, c'est se poser comme croyant ce que l'on énonce, c'est, si l'on veut, professer sa croyance, l'exprimer conventionnellement (François Récanti, *Le développement de la pragmatique*, citat în „Langue Française", 1985, nr. 15).

LR, LX, nr. 4, p. 547–549, Bucureşti, 2011

BDD-A550 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:24 UTC)

A-ţi mărturisi credinţa în ceea ce afirmi înseamnă, aşadar, nu numai a-ţi semnala prezenţa în enunţ, ci şi un mesaj orientat, adresat prin convenţiile limbii cuiva sau spre ceva anume, care îmi întreţine sau îmi justifică acest sentiment existenţial. Fără el, credinţa mea ar fi o *spunere* comună, un joc van al imaginaţiei, planând deasupra unei subiectivităţi din care încercarea de a păşi dincolo de mine, către lumina autenticelor trăiri de conştiinţă, n-ar întâlni decât uşi zăvorâte şi părăsite.

Insist asupra ideii, cu riscul de a depăşi graniţele stricte ale teritoriului temei, că a vorbi despre forţa (dimensiunea, funcţia) ilocuţionară, proprie anumitor verbe, zise active (v. mai jos), unde această însuşire a lor rămâne la atât, adică o *posibilitate*, presupusă ca intenţie, deci o pură semnalare, este prea puţin spus despre substanţă în întregul ei. În această nouă împrejurare, verbul izolat, de pildă *eu afirm*, lăsat singur, articulat sau imaginat astfel, sună a gol. E necesar pentru a-l face să-şi dezvăluie timbrul real şi complet, aşteptat, dorit sau respins de partener, să arăt în ce constă forţa lui specifică ilocuţionară *de împlinire în fapt* a golului. Verbul în sine a fost numai un semn care purta în ascuns în sânul lui sâmburele nescriptic şi nevocal, latent, neexprimat, dar bănuit. Căci la asta se referă calitatea actului verbal ilocuţionar. Pentru a se revela, el are nevoie de un plan secund, exterior şi explicativ, deci analitic, care se realizează în formă gramaticală ca predicat locuţionar exprimat, al unui subiect ilocuţionar, virtual.

Important este, în sfârşit, să menţionăm încă o dată, pentru că am amintit acest lucru şi alteori, că propoziţia care trimite verbul activ spre acest conţinut ce mi se descoperă din „tăinuit", cum era, şi care acum o concretizează, a fost formulată la noi de Nicolae Iorga, cu mult înainte, în *Cugetări* (1911).

Scrie marele învăţat român: „*Afirm* trebuie să însemne cred, simt, iubesc, sunt gata de jertfă" (*Cugetări*, ed. Barbu Theodorescu, Bucureşti, Ed. Tineretului, ş.a., p. 190).

Ce mărturisire tragică de conştiinţă şi convingere până la sacrificiu, prevestind parcă ceea ce avea să fie peste ani îngrozitorul sfârşit al celui mai învăţat dintre români!

În sfârşit, trebuie precizat faptul că alte verbe, de pildă *aud, iau, dau, văd* ş.a., deşi desemnează acţiuni, nu sunt *active*, în sensul *ilocuţionar* al termenului, deoarece nu dispun de un rezervor de înţelesuri „nedivulgate", virtuale, latente, deşi încorporate în miezul lor semantic. Acestea se pot desprinde, desface şi desfăşura pe un câmp întins de realizări între interlocutori, dar sunt în expectativă, întrucât aşteaptă un moment propice şi un partener aflat în situaţia de a răspunde într-un fel sau altul unei solicitări sau unei provocări. J. L. Austin a întocmit pentru engleză o lungă listă de astfel de verbe *active*, ale căror corespondente româneşti sunt: *a declara, a sugera, a estima, a porunci, a sfătui, a ruga, a numi, a propune, a promite, a garanta, a mulţumi, a ierta, a scuza* ş. a. (v. Ducrot – Todorov, *op. cit.*, p. 90). Tot Austin a rezumat, printr-un titlu foarte sugestiv, esenţa doctrinei în discuţie: *Quand dire c'est faire*, Paris, 1970, apud Ducrot – Todorov, *op. cit.*, p. 408.

BDD-A550 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:24 UTC)

Cât despre o abordare posibilă a întemeierii unei pragmatici conjugate cu stilistica (întrucât şi aceasta din urmă are în vedere *atitudinea* subiectului vorbitor sau redacţia interlocutorului), împărtăşindu-şi astfel ambele discipline, rosturile şi beneficiile, nu se întrevăd, la noi cel puţin, încercări de acest gen. Paginile acestea sunt o pledoarie pentru o asemenea construcţie, cu atât mai mult cu cât ea are o tradiţie, cu ilustrare sumară, dar explicită, în cultura noastră.

UN REPRÉSENTANT IGNORÉ DE LA PRAGMATIQUE

(Résumé)

L'auteur explique l'opinion de Nicolae Iorga, selon laquelle «*J'affirme* doit signifier je crois, je sens, j'aime, je suis prêt à me sacrifier» (*Cugetări* (*Réflexions*), éd. Barbu Theodorescu, Bucureşti, s.a., p. 190). Considérée du point de vue de la pragmatique actuelle, cette affirmation recommande le savant roumain comme le précurseur d' un nouveau domaine d'investigation de la langue.

Cuvinte-cheie: Nicolae Iorga, pragmatică, stilistică, limbaj, ştiinţe ale limbajului.
Mots-clés: Nicolae Iorga, pragmatique, stylistique, language, sciences du language.

Universitatea de Vest
Timişoara

BDD-A550 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:24 UTC)